

УДК:336.713:338.124.4(477)

JEL Classification G 210 G 230 H 120

Калюжна Ю.В.

к.е.н., викладач кафедри фінансів, банківської справи і страхування, Запорізький національний університет

Якименко С.О.

студентка економічного факультету, Запорізький національний університет

СТВОРЕННЯ КООПЕРАТИВНИХ БАНКІВ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Стаття присвячена вивченню актуальної проблеми створення кооперативних банків задля подолання кризи у банківській системі України та забезпечення соціально-орієнтованого стійкого економічного зростання держави.

У даному дослідженні проаналізовано сучасний стан банківської системи України. Розглянуто зарубіжний досвід створення кооперативних банків та наймасштабніші банківські кооперативні групи. Досліджено чинники, що стримують їх розвиток та переваги, якими наділені кооперативні банки. Окреслено завдання, направлені на вирішення проблеми подолання кризи у банківській системі України. Наведено порівняльний аналіз діяльності існуючих комерційних та кооперативного банків.

Доведено, що створення та ефективне функціонування кооперативних банків в Україні дозволить стабілізувати соціально-економічну та політичну ситуацію в країні при мінімальних витратах з боку держави.

Ключові слова: кооперативні банки; комерційні банки; банківська система; криза; Національний банк України.

Постановка проблеми. У теперішній час в умовах фінансово-економічної кризи все більшої актуальності набуває проблема кредитування малого та середнього підприємництва через призупинення кредитної діяльності комерційними банками і значне скорочення обсягів аналогічних послуг з боку кредитних спілок.

Дана проблема має багато негативних наслідків, а її вирішення здатне забезпечити орієнтоване стійке економічне зростання, пришвидшення інтегрування України у світову економічну спільноту. Розвиток кооперативної системи сприятиме наближенню української економіки до європейського рівня.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах глобалізації багатьма зарубіжними вченими розглядається кооперативний рух, його інституційні та інноваційні аспекти, проблеми впливу кооперативів на сталий розвиток економіки, участі кооперативів у соціальному діалозі. Вищевказані надбання були зазначені у працях Л. Артура, А. Біббі,

Дж. Бірчелла, Дж. Брауна, Н. Йоганісова, К. Корнфорта, Й. Леві, Б. Лорд, Х. Мюнкнер, П. Норта, А. Робба, А. Ван Ренсбурга, Р. Спіра. Попри загальний інтерес до цієї тематики в Україні, особливостям функціонування кооперативних банків присвячена невелика кількість публікацій. Історичний розвиток кредитної кооперації й її основоположні принципи розглядають у своїх працях В.В. Гончаренко, В.В. Вісин, Ю.А. Лузан; сучасним аспектам функціонування кооперативних банків приділяють увагу такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як О. Д. Вовчак, А.О. Пантелеймоненко, О.О. Митченко, І. Л. Бубнов.

Метою дослідження є визначення проблем та пріоритетів створення кооперативних банків в Україні.

Виклад основного матеріалу. Нині, банківський сектор України знаходиться у затяжному кризовому стані, наслідки якого можуть призвести до повного руйнування банківської системи. Без банків подолати кризове становище економіки держави дуже складно, адже усі виробничі, сервісні і споживчі системи, урядові органи та бюджетні відносини обертаються навколо них.

На жаль, у часи загострення банківської кризи в Україні, значно зменшилася частка як банківських установ, так і установ кредитної кооперації.

Станом на 31.12.2016 кількість кредитних установ у порівнянні з аналогічною датою 2015 року зменшилася на 107 одиниць, або на 14,7%. Кількість кредитних спілок зменшилася на 126 одиниць (21,4%). У той же час кількість інших кредитних установ збільшилася на 20 одиниць (18,2%) [1].

Минулий рік став поворотним для банківського сектору – практично завершено очищення банків, а саме протягом 2016 року та січня 2017 року з ринку було виведено 20 банків, акціонери ще 4 банків прийняли рішення про самоліквідацію установ. Проте не тільки 2016 рік став вирішальним для багатьох банків, адже за період з 2014 року кількість відділень зменшилася майже вдвічі від 19,3 тис. відокремлених підрозділів і головних офісів до 10,3 тис. одиниць (рис. 1).

Проаналізувавши динаміку чисельності банків по групах, можна зробити висновок, що державні банки та банки з іноземним капіталом за останні роки мали незначні зміни у своїй чисельності, а склад банків з українським капіталом (приватних банків) зменшився на 87 установ [2].

В умовах соціально-економічної кризи України, важливе значення має поширення кооперативного руху, адже зростає роль усіх видів кооперації, що обумовлює актуальність досліджень, пов'язаних із вивченням світового досвіду функціонування європейських кооперативних банківських систем. Кооперативний банк – це банк, створений суб'єктами господарювання, а також іншими особами за принципом територіальності на засадах добровільного членства та об'єднання пайових внесків для спільної грошово-кредитної діяльності [3].

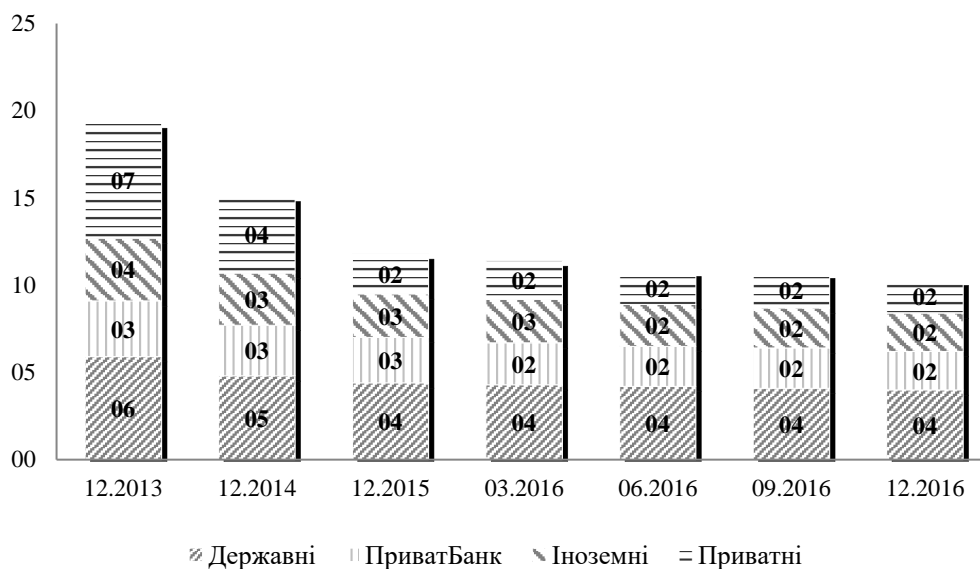

Рис. 1. Структура та динаміка чисельності комерційних банків у розрізі відокремлених підрозділів та відокремлених офісів у 2013-2016 рр.

Історія кооперативних банків розпочалася понад 100 років тому, саме вони на початку ХХІ ст. виконують важливу функцію у банківській системі розвинутих країн світу. Батьківщиною кредитної кооперації є Німеччина, де всередині ХІХ ст. паралельно почали діяти дві моделі – товариства Германа Шульце-Деліча і Фрідріха Вільгельма Райффайзена. Їх поява стала початком формування системи кооперативних банків [4].

Основна відмінність класичних моделей полягає у тому, що міські кооперативи Г. Шульце-Деліча формували позичковий фонд за рахунок вкладів від своїх членів, а товариства В. Райффайзена аналогічний фонд створювали на основі державної позики, взятої під солідарну відповідальність усіх членів.

Найбільшою та найпотужнішою банківською групою в Австрії за загальним балансом є Райффайзенська Банківська Група (далі – РБГ). РБГ представляє близько однієї чверті банківського ринку Австрії. Завдяки 434 автономним місцевим банкам Райффайзен, група РБГ має найбільшу мережу банків у країні, в складі якої є близько 1 500 відділень. РБГ має трирівневу структуру, що складається з автономних місцевих банків Райффайзен, регіональних банків Райффайзен на рівні провінцій та РБГ. Автономні місцеві банки Райффайзен є приватними кооперативними банками та власниками регіональних банків Райффайзен у відповідних провінціях; останні, у свою чергу, є головними акціонерами РБГ [5].

Широкий досвід ефективного функціонування кооперативних банків мають Німеччина, Польща, Італія, Франція, Австрія, Нідерланди. Натепер, в країнах Європи функціонує 4200 місцевих кооперативних банків, що мають близько 60 тис. відділень. Вони охоплюють в середньому близько 20% європейського фінансового сектора [6, с. 105-106].

Незважаючи на те, що в Україні створено законодавчу основу для забезпечення діяльності кооперативних банків, вітчизняний банківський

сектор не може похвалитися такими здобутками в розвитку кооперативного руху. Нормативно-правовими актами, якими передбачена можливість створення та функціонування кооперативних банків, є Господарський Кодекс України, Закон України «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про кредитні спілки» а також Концепція розвитку системи кредитної кооперації, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07.06.2006 р. N 321-р

У Концепції передбачається створення дво-, трирівневої системи кредитної кооперації, що є подібним до кредитної кооперації відомих кооперативних банків зарубіжних країн з класичною трирівневою моделлю: місцеві кооперативні банки – регіональні кооперативні банки – центральний кооперативний банк.

Особлива увага у Концепції надається тому, що хоча законодавством і передбачена можливість створення кооперативних банків, проте жодного такого банку не створено [7].

Незважаючи на сталі передумови створення кооперативних банків, існує значна кількість факторів, які стримують їх розвиток. Найголовнішими з них є:

- недосконалість законодавства, що регулює діяльність суб'єктів системи кредитної кооперації, наприклад, у вищезгаданій Концепції передбачено реформування кооперативної системи другого рівня створенням кооперативних банків з дещо невизначеним положенням: мова йде про місцеві кооперативні банки чи регіональні;

- недостатня поінформованість населення про діяльність кредитних спілок, адже більшість кредитних спілок створено у сільських районах;

- концептуальна невизначеність на тривалу перспективу;

- неадаптованість законодавства України, що регулює ринок кооперативного кредитування, до законодавства Європейського Союзу.

Як показує зарубіжний досвід, стала діяльність кооперативних банків забезпечувалася навіть під час кризи 2008 року. Більше того, дослідження, які були проведені МВФ у 63 країнах світу, показали, що криза зовсім не завдала шкоди кредитній кооперації. Адже невеликим вважається банк, який має від півтори до двох тисяч пайовиків.

До основних переваг кооперативних банків можна віднести:

- високий рівень капіталізації та стійкість ресурсної бази у порівнянні з комерційними банками (якщо, звичайно, участь у створенні кооперативного банку прийматиме 1-2 тисячі пайовиків);

- стійка система рефінансування;

- ефективність діяльності та забезпечення безперешкодного доступу членів установ до їх послуг;

- забезпечення доступності фінансових послуг для широких верств населення, передусім у сільській місцевості;

- захист майнових прав членів установ;

- дотримання фундаментальних кооперативних принципів.

Ідея створення та функціонування кооперативних банків є непоганою, проте як цього добитися на практиці – ще залишається доволі відкритим питанням.

Спираючись на вищезазначене, порівняльний аналіз організаційно-правових форма банків України наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз організаційно-правових форма банків України

№ з/п	Характерні риси	Публічне акціонерне товариство	Кооперативний банк (споживчий кооператив)
1	Принцип управління	Демократичність	Демократичність
2	Мінімальна кількість учасників	Будь-яка	Не менше 50 осіб
3	Можливість залучати вклади (у т.ч. на поточні рахунки)	Від юридичних та фізичних осіб, рефінансування	Тільки від своїх учасників
4	Розподіл прибутку	Більша частина спрямовується на збільшення пасивів банку, дивіденди акціонерам, різноманітні фонди	Розподіляється між пайовиками відповідно до обсягу їх участі в діяльності кооперативу; відрахування до резервного фонду
5	Джерела власного капіталу	Внески акціонерів до статутного капіталу, прибуток	Пайові внески членів
6	Основні ризики діяльності	Політичні, правові, соціальні та економічні ризики; фінансові ризики (кредитний, валютний, ризик ліквідності) ризик впровадження нових банківських продуктів, ризик втрати репутації	Політичні, правові, соціальні та економічні ризики; ризик впровадження нових банківських продуктів
7	Ймовірні причини кризового стану	несприятливі зміни цін на міжнародних ринках, інфляція, валютизація активів, незбалансованість структури активів та зобов'язань; велика кількість проблемних кредитів; неспроможність повернути кредити рефінансування	несприятливі зміни цін на міжнародних ринках, інфляція, незадовільний фінансовий стан учасників
8	Антикризові заходи	розробка та реалізація ефективної антиінфляційної та антидевальваційної політики; збільшення розміру державних гарантій банківських вкладів; страхування ризиків; підвищення фінансової дисципліни і внутрішнього контролю	розробка та реалізація ефективної антиінфляційної та антидевальваційної політики; диверсифікація портфелю; самострахування; страхування ризиків

Як видно з таблиці 1, у банку форми акціонерного товариства і кооперативі управління здійснюється на демократичних засадах, що передбачає виборність керівних органів та їх підзвітність зборам пайовиків або акціонерів. Крім того, на теперішній час у Законі України «Про банки і банківську діяльність» мінімальний обсяг статутного капіталу банку на момент його реєстрації не може становити менше за 500 млн. грн. [8].

Крім спільних рис, банки різних організаційно-правових форм мають відмінності у методах розподілу прибутку, джерелах власного капіталу, можливості залучати вклади тощо. Важливо зазначити, що при порівнянні ризиків діяльності вищезазначених банків, акціонерні товариства крім зовнішніх та фінансових ризиків, мають більшу вірогідність функціональних ризиків, таких як втрата ділової репутації та впровадження нових банківських продуктів, що може призвести до значного скорочення споживачів банківських послуг і як наслідок зменшення прибутковості.

Створення кооперативних банків та ефективна діяльність банків форми акціонерного товариства є необхідною передумовою сталого функціонування банківської системи України та розвитку економіки країни в цілому. Для подолання кризи у банківському секторі України перш за все необхідно реформувати певні елементи і функції грошово-кредитної системи в Україні. Крім того, зміни повинні торкнутись методів роботи Національного банку України, які мусять бути прозорими та передбачуваними у його емісійних, кредитних, фондкових та резервних операціях та, насамперед, підтримувати стабільність курсу гривні, рівень процентних ставок, обсяги грошової маси, позитивне сальдо платіжного балансу.

Висновки. Дослідження зарубіжного досвіду засвідчує те, що в умовах довготривалої фінансово-економічної кризи винятково позитивну роль відіграють кооперативні банки. Серед основних переваг кооперативних банків можна відзначити: діяльність не задля отримання прибутків, відсутність необхідності фінансової допомоги і, як наслідок, стійкість у період кризи, відсутність значного впливу на кооперативні банки з боку центрального банку чи фонду гарантування вкладів.

Пріоритетність цього напрямку у розвитку банківської системи могла б надати значний поштовх для розвитку економіки України та, безпосередньо, подолання кризи у банківському секторі. В сучасних умовах розвитку України жоден кооперативний банк не був створений через недосконале та неадаптоване українське законодавство, невизначеність на довгу перспективу. Вирішення проблеми потребує невідкладних заходів. Впровадження запропонованих напрямів удосконалення дозволить покращити економічну ситуацію та вивести країну з соціально-економічної кризи.

Список використаних джерел

1. Підсумки діяльності кредитних установ за 2016 рік [Електронне джерело]: Офіційний сайт Національної комісії що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг – [Режим доступу]: https://nfp.gov.ua/files/ks_2016.pdf
2. Огляд банківського сектору [Електронне джерело]: Офіційне інтернет-представництво Національного банку України- [Режим доступу]: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43633516>
3. Господарський кодекс України. Верховна Рада України від 16.01.2003 р. № 436-IV. [Електронне джерело] – [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Кооперативний банк [Електронне джерело] – [Режим доступу]: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/56-k/2696-kooperativnij-bank.html>
5. Офіційний сайт Райффайзен Банк Аваль. Райффайзен Банк Інтернаціональ. [Електронне джерело] – [Режим доступу]: <https://www.aval.ua/about/raiffeisen/>
6. Бучко І. Є. Світовий досвід функціонування кооперативних банків/ Вісник Львівської комерційної академії / [ред. кол. : Башнянин Г. І., Апопій В. В., Вовчак О. Д. та ін.]. – Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2013. – Вип. 40. – 162 с. – (Серія економічна).
7. Концепція розвитку системи кредитної кооперації. Кабінет міністрів України від 07.06.2006 № 321-р. [Електронне джерело] – [Режим доступу]: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/321-2006-%D1%80>
8. Місце та роль кредитних спілок у системі фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів господарювання [Електронне джерело] Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко. Кредитні спілки України – [Режим доступу]: http://pidruchniki.com/14170120/finans/mistse_rol_kreditnih_spilok_sistemi_finansovo-kreditnogo_zabezpechennya_subyektiv_gospodar_yuvannya

Калюжная Юлия Викторовна

к.э.н., преподаватель кафедры финансов, банковской деятельности и страхования, Запорожский национальный университет

Якименко София Александровна

студентка экономического факультета, Запорожский национальный университет

СОЗДАНИЕ КООПЕРАТИВНЫХ БАНКОВ КАК СПОСОБ ПРЕОДОЛЕНИЯ КРИЗИСА В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Статья посвящена изучению актуальной проблемы создания кооперативных банков, для преодоления кризиса в банковской системе Украины и обеспечения социально-ориентированного устойчивого экономического роста.

В данном исследовании проанализировано современное состояние банковской системы Украины. Рассмотрен зарубежный опыт создания кооперативных банков и масштабные банковские кооперативные группы. Исследованы факторы, сдерживающие их развитие и преимущества, которыми, несомненно, наделены кооперативные банки. Определены задачи, направленные на решение проблемы преодоления кризиса в банковской системе Украины. Приведен сравнительный анализ деятельности коммерческого и кооперативного банков.

Доказано, что создание и эффективное функционирование кооперативных банков в Украине позволит стабилизировать социально-экономическую и политическую ситуацию в стране при минимальных затратах со стороны государства.

Ключевые слова: кооперативные банки; коммерческие банки; банковская система; кризис; Национальный банк Украины.

Kaliuzhna Iuliia

*PhD of Economic sciences, assistant professor
Zaporizhzhya National University*

Yakimenko Sofia

Student Zaporizhzhya National University

CREATION OF COOPERATIVE BANKS AS A WAY TO OVERCOME THE CRISIS IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The article is devoted to the study of the actual problem of the creation of cooperative banks, in order to overcome the crisis in the banking system of Ukraine and ensure socially-oriented sustainable economic growth.

The current state of the banking system in Ukraine are analyzed in this article. The foreign experience of creation of cooperative banks and the largest banking cooperative groups is considered. The factors are hindering their development and advantages which undoubtedly are endowed with cooperative banks are investigated. The tasks aimed at solving the problem of overcoming the crisis in the banking system of Ukraine are outlined. The comparative analysis of commercial and cooperative banks activity is presented.

It is proved that the creation and effective functioning of cooperative banks in Ukraine will stabilize the socio-economic and political situation in the country with minimal expenses from the state.

Keywords: cooperative banks; commercial banks; banking system; crisis; National Bank of Ukraine.

Калюжна Ю.В.

kalyuzhnaya.ju@gmail.com

Якименко С.О.

sonia129853@gmail.com